

K. de Jong Ozn, **Zij zullen het niet hebben. De geschiedenis van het Friesch Dagblad.** (Kok, Kampen, 2003) deel 1, 442 pag., € 29,90.

C.S.L. Janse

Wat kun je verwachten van een jubileumboek? Is in alle redelijkheid te verwachten dat dat een kritisch verhaal wordt, waarin de jubilerende organisatie niet alleen haar verdiensten maar ook haar feilen worden getoond, of is dat vrijwel altijd een werk waarin de positieve tonen overheersen? Bij een jubileum wil je het toch meestal leuk houden. De schrijver moet zich vereerd voelen dat hij van het bedrijf of de organisatie die zoveel jaar bestaat, de opdracht voor het gedenkboek gekregen heeft.

Bij het jubileumboek dat verscheen naar aanleiding van het honderdjarig bestaan van het *Friesch Dagblad*, was het ook nog zo dat de opdracht ging naar de aftredende voorzitter van de Provinciale Persvereniging voor Friesland, de uitgeefster van de krant. Dat was drs. K. de Jong Ozn., staatssecretaris van Onderwijs in de kabinetten-Den Uyl en -Van Agt. In ieder geval maakt de auteur er veel werk van. Onder de titel “Zij zullen het niet hebben” gaan in totaal drie delen verschijnen. Het eerste deel dat nu beschikbaar is, telt al ruim 400 pagina’s. Dat beslaat de periode 1903-1935, dat wil zeggen de periode vóór hoofdredacteur Hendrik Algra. Het huidige *FD* is een krant die zich met moeite op de dagbladmarkt kan handhaven. Friesland is geen groeiprovincie en de gereformeerde achterban waar men het van hebben moet, heeft steeds minder behoefte aan een christelijke krant.

Maar vroeger was het niet veel beter. Ook in de periode die De Jong beschrijft, was de positie van het *FD* zwak. Lang niet alle gereformeerden namen een abonnement. Of men las de krant wel, maar dan samen met een of meer gezinnen. Weer anderen bleven de neutrale pers lezen. De *Leeuwarder Courant* was goedkoper en bood meer nieuws en advertenties. Ook in de hoogtijdagen van de verzuiling had de christelijke pers een dekkingspercentage dat ver beneden de honderd procent bleef. De gereformeerde elite las *De Standaard*. Die vond het *FD* maar een boerenkrantje.

Nu ging het er ook wel erg simpel naar toe. De krant werd gemaakt door een paar redacteuren. Meer kon men niet betalen. De hoofdredacteur nam behalve de commentaren ook allerlei rubrieken voor zijn rekening. Het doet wat denken aan de wijze waarop Jongeling in de jaren veertig en vijftig het *Gereformeerd Gezinsblad* (de voorloper van het *ND*) vulde. Bij het Friesch Dagblad stond ook niet het nieuws centraal. Dat werd erg fragmentarisch gebracht, meestal overgenomen uit andere kranten. Het vooroorlogse *FD* was, net als de krant van Jongeling, primair een commentaarkrant. Het ging hoofdredacteur Brouwer en zijn opvolger Van der Meulen om het uitdragen van de antirevolutionaire beginselen.

Zeker Van der Meulen, van 1926 tot 1935 hoofdredacteur, was een polemisch man, die de strakke lijn aanhield. Dat bracht hem regelmatig in conflict met mensen uit de eigen achterban. Lijstverbinding van AR en CH bij de raadsverkiezingen vond hij maar niets. De dochter van zijn voorganger, L.A. Lever-Brouwer (de moeder van prof. dr. J. Lever), werd aan de kant gezet omdat zij in haar vrouwenrubriek te veel meeging met moderne trends ten aanzien van kleding en haardracht van vrouwen en meisjes.

In het geheel van de gereformeerde en antirevolutionaire wereld stond het *FD* (zoals ook later het geval was) rechts van het midden. In sociaal opzicht oriënteerde de krant zich echter op het CNV. De kleine luyden vormden bij uitstek haar achterban. Ook in die tijd lag het welvaartsniveau in Friesland duidelijk lager dan het landelijk gemiddelde. Leadersfiguren als Kuyper en Colijn werden hoog vereerd. De Jong wijst er op dat Colijns bredebasis kabinetten (1933-1937), waarbij de christelijke coalitie aangevuld werd met libera-len en vrijzinnig-democraten, eigenlijk niet pasten in het sterk verzuilde en antithetische denken van

Van der Meulen. Maar een woord van kritiek hierover vloeide niet uit zijn pen. Vergaande loyaliteit aan de grote leider van het gereformeerde volksdeel weerhield hem daarvan.

De AR-stemmende hervormd-gereformeerden (Visscher, Severijn) stonden in die jaren veel kritischer tegenover de koers van hun partij. Visscher en Duymaer van Twist wilden in 1925 niet tegen het amendement-Kersten stemmen inzake het gezantschap bij de paus. In die kwestie stond het FD zonder meer achter de partijlijn. Voor de SGP had men geen enkele waardering.

Uiteraard schenkt De Jong speciale aandacht aan de houding van het FD ten opzichte van het opkomend nationaal-socialisme. Zoals van een gereformeerde krant te verwachten was, staat men afwijzend ten opzichte van Hitler en de NSB. Maar aanvankelijk ziet men niet zoveel gevaar in de nazibeweging. De communisten zijn gevaarlijker. En in Nederland zijn het vooral de socialisten die door hoofdredacteur Van der Meulen onder vuur genomen worden. Het geestelijk klimaat van de Weimarrepubliek kon bij het FD niet op veel sympathie rekenen.

Alles bij elkaar hebben we hier te maken met een omvangrijk boek dat ons een goed beeld geeft van de Friese gereformeerden in de eerste decennia van de vorige eeuw. Sindsdien is er heel wat veranderd. In Friesland en ook bij het *FD*. Al kan men zo z'n bezwaren hebben tegen het zelfverzekerde gereformeerdendom van die tijd en z'n schouders ophalen bij de soms wat simpele betogen, toch is er ook veel verloren gegaan wat waardevol was. Ook in Friesland bestaat er een forse kloof tussen de gereformeerde antirevolutionairen uit de eerste decennia van de 20^e eeuw en de CDA-stemmende PKN'ers van nu. Af en toe stipt de auteur dat aan. Hij beschrijft de wereld waar hij vandaan komt, maar toch ook van weggegroeid is.

Aangenomen dat de krantenleggers redelijk goed bewaard zijn, is er voor een pershistoricus altijd bronnenmateriaal in overvloed beschikbaar. Maar juist dan is het de kunst om de grote lijn op te diepen en zich niet te verliezen in allerlei details. Al lezende in de bijna 450 pagina's die het boek telt, verlangde ik wel eens naar het einde. Zeker als ik bedacht dat er nog twee delen zullen volgen. Een minder beschrijvende en meer analytische aanpak had zeker z'n voordelen gehad. Maar dan was het boek waarschijnlijk ook kritischer uitgevallen. En dat was wellicht niet de bedoeling.